

Aaien maakt ons beter

pagina 21

FOTO: COREIS

Engeltjes op de tong

pagina 19

Happy op hoogte

pagina 23

SIERRA LEONE Speurtocht naar hoop op *de slechtste plek ter wereld*

IS HIER RUIMTE VOOR GELUK?

Sierra Leone is door de Verenigde Naties uitgeroepen tot *slechtste plek op aarde*. Elf jaar bloedige burgeroorlog heeft het West-Afrikaanse land veranderd in een ontluisterende chaos. 'Salone' is met een gemiddeld jaarinkomen van 225 dollar het allerarm-

ste land ter wereld. Maar ondanks alle misère zijn de Sierra Leonezen optimistisch over de toekomst. „We halen ons geluk uit de kleinste dingen.” Een verhaal over veerkracht, hoop, amputatievoetbal, televisies op petroleum en klamboes als bruidsjurken.

door SANDER DE KRAMER

FREETOWN, zondag

Een tropisch klimaat, parelwitte stranden vol wuivende kokospalmen en een helderblauwe zee. Op het eerste gezicht lijkt Freetown hét ideale vakantieoord. Een wonder-schoon reclameplaatje. Maar negens in de wereld is de schijn zo bedrieglijk als in de hoofdstad van Sierra Leone. Nog geen twintig stappen van het strand verwijderd struinen honderden mensen over de vuilnisbelt. Volwassen mannen, maar ook kinderen van vier wroeten met hun handen door het puin. Ze leven letterlijk in en van de rotzooi. Dag in, dag uit speuren zij tussen het afval naar alles wat ook nog maar enigszins bruikbaar is. Kapotte tassen, versleten schoenen, ingedeukte colablakjes... in het allerarmste land ter wereld krijgt elk gebruiksvoorwerp een nieuw leven.

Alleen al in Freetown voeren vele duizenden garbagepeople (vuilnisbeltmensen) elke dag letterlijk een overlevingsstrijd. Ze wonen meestal met het hele gezin in huisjes, gemaakt van gevonden auto-deuren en weggegooide reclame-doeken, aan de rand van de stort-plaats. „Het is geen paradijs, maar je zal hier niemand horen klagen”, lacht Mohamed (18), terwijl hij met naald en draad een gevonden tas repareert om later op de markt te verkopen. Hij woont en werkt al meer dan tien jaar op de vuilnis-belt. Trots laat hij zijn huisje zien, dat bestaat uit vier aan elkaar genaaid koffers met een zeil eroverheen. „We hebben elf jaar lang oorlog gehad. Elf jaar van ons leven hebben we in een hel geleefd. Iedereen heeft familie en vrienden verloren. Iedereen! Nu die rotoorlog voorbij is, kan het alleen maar

beter gaan. De mensen geloven weer in de toekomst.” Achter Mohameds mooie lach gaat een triest levensverhaal schuil. Zeven lentes jong was hij, toen de rebellen zijn geboortedorp in het zuiden van het land binnenvielen en in brand staken. Honderden inwoners, onder wie Mohameds vader en moeder, werden op brute wijze vermoord. Kleine Mohamed zag het gebeuren hoe zijn ouders met behulp van hakmessen werden onthoofd. Mohamed kon ontkomen en vluchtte de jungle in. Zoals de meeste ontheemden, reisde de wees naar de hoofdstad. „De oorlog was waanzin! Wickedness!”, bries hij. „De rebellen hadden een duidelijke strategie: ze veroverden de dorpen en steden met zo gruwelijk veel geweld, dat niemand zich tegen hen durfde te keren. Ze sleurden willekeurig mensen mee naar het hakblok,

waar ze konden kiezen tussen longsleeve of shortsleeve – lange mouw of korte mouw. Koois het slachtoffer voor een lange mouw, dan werd alleen de hand afgehakt. Zei hij of zij korte mouw, dan ging de hele arm eraf. Mensen moesten in een fractie van een seconde beslissen of ze de rest van hun leven alleen zonder hand of zonder arm door wilden. Het was waanzin!”

Zichtbaar

De herinneringen aan één van de bloedigste burgeroorlogen uit de geschiedenis zijn, vijf jaar na dato, nog overal in het land zichtbaar. Van de hoofdstad Freetown tot aan het kleinste gehucht in het uiterste noorden; overal ziet het straatbeeld er hetzelfde uit: verwoeste gebouwen, uitgebrande huizen en ernstig verminkte mensen. De oorlog heeft het land aan de rand van de afgrond gebracht. Er is geen elektriciteit, het wegennet is nagenoeg volledig verwoest en schoon drinkwater is alleen voor de rijkeren. En omdat de vaccinatie-teams tijdens de oorlog allemaal zijn vertrokken, is er tot overmaat van ramp ook nog eens een cholera-, tyfus- en polio-epidemie in het land uitgebroken. Maar het grootste gevaar is echter nog altijd de malariamug. Omdat meer dan zeventig procent van de bevolking in armoede leeft, kunnen verreweg de meeste mensen geen klamboe of malariapillen betalen. Uit recent onderzoek blijkt dat één op de drie kinderen in dit land sterft aan de gevolgen van een muggenbeet.

„Het is slechts een handje van de vele problemen die Sierra Leone in de houdgreep heeft”, zegt Mohamed Kamara. Hij is een van de zeer zeldzame Sierra Leonezen die een universitaire studie hebben afgerond en houdt zich bezig met het verstrekken van microkredieten. „Het allergrootste probleem in mijn land is het gebrek aan kennis en middelen. Zeventig procent van de bevolking is analfaabeet. Zij

■ Voor blinden is er een speciaal dorp, dat levens redt.

■ Toppunt van positivisme: leven op een vuilnisbelt en toch nog kunnen lachen.

FOTO'S: SANDER DE KRAMER

DIAMANT-KINDEREN

Sierra Leone is een land van uitersten. Het land is dan wel, samen met overbuurland Niger, het armste land van de wereld, de bodem zit echter tjokvol diamanten. Het zuidoosten van Sierra Leone is één van de meest diamantrijke gebieden ter wereld. Jaarlijks wordt hier voor miljarden dollars aan diamanten gevonden. Dit geld gaat echter niet naar de straatarme bevolking, maar verdwijnt vooral in de zakken van buitenlandse mijn-eigenaren en diamanthandelaars. De lokale diamantzoekers verdienen gemiddeld minder dan een dollar per dag. Onder de diamantzoekers zijn ook veel weeskinderen. De Nederlandse Sunday Foundation zet zich in om deze kinderen een toekomst te geven. De stichting is bezig een kinderdorp en een school voor deze diamantwezen te bouwen. Voor meer informatie: www.sundayfoundation.org

■ Weeskinderen voor een grijpstuiver op zoek naar diamanten. Sunday Foundation wil hen helpen.

■ Blij met niks, in dit geval een oude velg.

hebben simpelweg het denk-niveau niet om zich uit de armoede te onttorstelen. Laatst kwam ik in een dorpje dat van een hulporgani-satie een kudde geiten had gekregen. De gedachte erachter was om het dorp zelfredzaam te maken. Met die geiten werd een hele gemeenschap in één klap bevoor-raad met kaas, melk en vlees. Maar wat bleek nou? Ze hadden geen flauw benul hoe je zo'n beest moest melken. In de hele streek was niemand te vinden die ooit een geit had gemolken. Laat staan dat ze wisten hoe ze kaas moesten maken. Uiteindelijk stonden die dieren dus alleen maar in een schuurtje mooi te wezen. Ze wer-

den alleen gebruikt om, tijdens speciale gelegenheden zoals een bruiloft of een begrafenis, op te eten...” Kamara kan wel honderd van dit soort voorbeelden opdreunen. „Een paar mensen van een Engelse stichting waren eens de platte-landsprovincies ingetrokken om honderden klamboes uit te delen. Een fantastisch initiatief natuurlijk in een land waar malaria doodsoorzaak nummer één is. Maar de meeste Sierra Leonezen hadden nog nooit van hun leven een muskietennet gezien. Ze hadden geen flauw idee wat ze nu eigenlijk cadeau gekregen hadden. En dus werden die dingen niet ge-

bruikt waar ze voor bedoeld waren, maar als visnetten en als bruidsjurken.”

„Het frustrerende is dat dit land zoveel potentie heeft”, bijt Kamara op z'n lip. „Als je hier je vinger in de grond steekt, dan groeit er een fruitboom. We hebben miljoenen mangobomen, bananenbomen, ananasplanten, sinaasappelbomen en kokospalmen. Maar ja, al dat fruit is maar een paar weken rijp. En we hebben geen elektriciteit, dus ook geen koelkasten om voedsel te conserveren. Zeventig procent van onze vruchten en groenten rot daarom weg. Tijdens het rijpe seizoen eten we ons met z'n allen een paar weken lang on-gans. En kort daarna sterven er alweer mensen door ondervoeding. Het is bizar maar waar!”

Maar ondanks de bittere armoede, de oorlogsellende en het extreem hoge sterftecijfer zijn de Sierra Leonezen een opmerkelijk vrolijk volk. Waar je ook komt, overal wordt gelachen en plezier gemaakt. En 's avonds, na het werk, wordt er op elke hoek van de straat gedanst en gezongen. Het is bijna onwerkelijk. In Paddy, een

klein kroegje in de aardedonkere stad Kenema nabij de Liberiaanse grens, vind ik het antwoord. „Wij Sierra Leonezen leven van dag tot dag”, legt Abdul Kpanabom (32) uit, lurkend uit een beker palm-wijn. Op de achtergrond staat zo-waar een televisie aan, die wordt aangedreven door een van de schaarse privé-aggregaten op petroleum. „West-Afrikanten zijn van nature het vrolijkste volk ter wereld. Het is voor mensen uit het Westen misschien nauwelijks te snappen, maar wij zijn blij met elke dag die ons wordt gegeven. Wij zien het leven als een cadeautje, een geschenk. Elke dag dat we 'm mogen uitpakken, is meegenomen.”

De levenshouding van de Sierra Leonezen verklaart een hoop over hun enorme veerkracht na zoveel jaar oorlog. Ze kijken niet meer achterom, maar alleen vooruit. Iedereen wil er het beste van maken. Symbolisch voor hun wilskrachtige mentaliteit is de amputatievoetbalcompetitie, die onlangs in het

„Nu die rotoorlog voorbij is, kan het alleen maar beter gaan”

LEES VERDER OP GELUK 2

ETEN

DE WEKEN VAN HET GELUK

De conclusie van onze expert CULINAIR VREEMDGAAN MAAKT ZEER GELUKKIG

Eten en geluk zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden, vindt onze culinaire verslaggever. Hij gebruikt een knapperig broodje met theeworst, paprika en mosterdmayonaise om wetenschappelijk aan te tonen dat eettechnisch vreemdgaan een mens extra happy kan maken.

■ Samen happen in een broodje. Zit er mosterdmayonaise op 't beleg, dan is er sprake van vreemdgaan, ook al hoor je bij elkaar.
FOTO'S: CORBIS

't Mondgevoel van mosterdmayo

door FELIX WILBRINK

AMSTERDAM, zondag

Je moet niet alles lusten en mensen die alles lusten, moet je zeker niet vertrouwen. Waarom zijn mensen die alles lusten onbetrouwbaar? Heel simpel, in het grote spel tussen man en vrouw, de dans tussen maan en wolven, zoals de Chinezen zeggen, ontstaat geluk ook pas wanneer je een min of meer niet helemaal totaal overspelige partner hebt? Iemand die alles lust, lust dus ook groene blaadjes en voor je het weet staat zo'n alleseter in een andere wei te grazen.

Heeft eten met geluk te maken? Wis en waarachtig, eten en geluk zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Wel eens iemand met lange tanden zien eten? Juist, dan vergaat je toch zelf de lust in eten volkomen? Terwijl ik dit schrijf, zit ik een knapperig vers meergranenbroodje te eten, rijke-

lijk belegd met een dikke laag theeworst, en daarover vliedend (het genot van scherpe messen, dat je dingen echt heel dun, dus smakelijker kunt snijden) gesneden reepjes paprika, en een heel klein beetje mosterdmayonaise. Op mijn gezicht dus niets anders dan een grote grijns, intense

tevredenheid en diep geluk. Het kraken van het broodje bevredigt mijn oerbehoefte aan het kraken van de botjes van mijn prooi, waarin het zo voedzame merg eindelijk is bereikt. Waarom eten hele volkstammen chips? Vanwege de kraakbehoefte.

Smaak

De theeworst maakt mij weer op een andere manier gelukkig, het is die gekke gerookte smaak, het zalvige van de worst, een zacht en heerlijk mondgevoel dat mooi in contrast staat met de kraakbehoefte. Theeworst is kinderjaren. Mijn pleegvader was er gek op, en het was dus zaak om zo snel mogelijk eerst het kapje van het witbrood te bemachtigen en dan razendsnel

Waarom eten hele volkstammen chips? Vanwege de kraakbehoefte

te werk gaan om de worst als eerste in handen te hebben, voordat m'n pleegvader achter in het plastic omhulsel ging knippen. Dat vond ik persoonlijk een buitengewoon vieze manier om aan de worst te komen, ik stak liever mijn mes in het omhulsel en probeerde zo veel mogelijk naar buiten te

schrapen. Ziehier, alweer een bewijs dat eten met geluk te maken heeft. Wanneer hij de theeworst als eerste te pakken kreeg, dan hoefde ik al niet meer, maar was wel diep ongelukkig, en aangezien ongeluk het tegenovergestelde van geluk is...

De paprika draagt ook bij aan mijn geluksgevoel. Hoe? Simpel, het is een snoesje. Die dunne reepjes zijn het excuus voor de veel te dikke laag theeworst natuurlijk. Ik heb er toch ook iets gezonds op gedaan? En zo knaag ik vrolijk verder, en vrolijke mensen zijn gelukkig.

Dan dat beetje mosterdmayonaise, daar valt iets heel interessants over te vertellen. Ik zoek dus de smaak van theeworst, vanwege dat rokerige, vanwege de jeugd en vanwege

het mondgevoel. En dan ga ik er een andere smaak bijbrengen.

Onbetrouwbaar

Om dat goed te kunnen begrijpen, moeten we even terug naar het begin van dit verhaal, en wel naar de constatering dat mensen die alles lusten onbetrouwbaar zijn. Betrouwbare mensen lusten eigenlijk alleen maar altijd hetzelfde. Ik kan de week van vroeger nog geheel culinair uittekenen. Zondag een stuk lende, in dunne plakjes, en bouillon, zelf getrokken van een groot stuk soepvles. Maandag een karbonaadje, dinsdag het vlees van zondag weer, nu met lekker veel jus, donderdag een saucijzenworstje en vrijdag vis. Zaterdag werd niet ge-

kookt, maar kregen we 's middag een kroket (van de banketbakker, zoals het hoort, heerlijk romig. Wanneer je door dat eidunne korstje heen bijt, dan moet een kroket uit het omhulsel willen vloeien. Kroket eten is zoals Toon Hermans een perzik eet). En op zaterdag was er ook geurend vers tijgerbrood. Zo zag de culinaire week er uit en daar werd niet van afgeveken. Niet! Ja, op feestdagen wel, maar ook die hadden hun eigen culinaire wetten. Nog zo een, de hele week afwisselend vla of yoghurt (niet mengen, dat mocht niet, dat mocht alleen op het strand en dan heette het een vlaflip) maar op zondag chocoladevla met slagroom. Chocoladevla #\$\$ &#@!!! Wat een vreselijk vies bocht was dat. Maar wel

gewoon opeten! Snap je nu waarom mijn kinderen mogen eten wat ze willen? Mijn pleegouders wisten wat ze aan elkaar hadden, wisten wat er op het menu stond, hadden geen last van rare verrassingen en ik weet haast zeker dat ze heel gelukkig met elkaar waren. Ze lustten gewoon niet zoveel en dat hield ze braaf en bij elkaar en dat is toch geluk? Nu dat duidelijk is, kan ik terug naar mijn mosterdmayonaise en ik zeg het nog een keer: vertrouw geen mensen met een ijskast vol potjes met verschillende mosterds, wasabitubes, meerdere soorten sambal, en die dat gretig op hun broodje smeren. Die mosterdmayo is natuurlijk gewoon vreemd gaan. Je weet wat er op je broodje zit, hebt het zelf naar complete tevredenheid samengesteld en dan ga je er nog een totaal andere smaak bovenop smeren. Dat is smaakguldigheid, dat is gluren naar andere meisjes, meisjes met iets langer haar of iets prontere borstjes. Zeg niet dat ik jullie niet heb gewaarschuwd. Iemand die alles lust, is volstrekt onbetrouwbaar, daar word je heel ongelukkig mee, maar... je krijgt wel lekker te eten, toch? En daar word ik nu juist weer héél gelukkig van!

VERVOLG VAN GELUK 1

„Ik stond met mijn ene arm op doel, terwijl de anderen met zelfgemaakte krukken van bamboe probeerden te voetballen. We hebben die middag 80 procent van ons trauma weggelachen”

■ Trots zijn op een huis van lompen.

land van start is gegaan. Overal zijn voetbalteams samengesteld van mensen die tijdens de oorlog een been of een arm zijn kwijtgeraakt. Elke week spelen deze teams om de felbegeerde Single Leg Soccer Cup. Volgens initiatiefnemer Salumon Kanu is het amputatievoetbal veel meer dan een balletje trappen. „Toen de rebellen mijn hand hadden afgehaakt, wilde ik maar één ding: dood. Het voelde alsof mijn toekomst was weggeslagen. Maar toen de oorlog over was, besefte ik dat ik eigenlijk heel veel geluk heb gehad. Ik had de oorlog tenminste overleefd. Dat was voor mij het signaal om me terug te knokken in de

maatschappij. Om te leren omgaan met mijn verminkte arm ging ik met een stel lotgenoten met een been naar het strand om een balletje te trappen. Ik stond met mijn ene arm op doel, terwijl de anderen met zelfgemaakte krukken van bamboe probeerden te voetballen. We hadden pret voor tien. De krukken vlogen continue in de rondte en iedereen probeerde, in een reflex, steeds z'n afgehaakte ledemaat te gebruiken. Maar het belangrijkste was, dat we eindelijk weer konden lachen. We hebben die middag tachtig procent van ons trauma weggelachen.”

Inmiddels wordt het amputatievoetbal door vele honder-

den oorlogsslachtoffers gespeeld. En Salumon is 's lands beroemdste kleermaker geworden. De doelmannen, samen met vier eenarmige lotgenoten, sinds kort zijn eigen atelier in het noordelijke Port Loko. En zoals het amputatievoetbal zijn er meer kleinschalige projecten, waaruit de Sierra Leonezen kracht en hoop putten. Zoals het project *The voice of the blind* in Kenema. Ook in dit district hebben de rebellen genadeloos huisgehouden. Veel mensen zijn hier tijdens de oorlog blind geworden, omdat zij door de rebellen verbrand plastic in hun ogen gedrukt kregen. Anderen zijn hun zicht kwijtgeraakt na het drinken van vervuild water. Een uitkeringsstelsel kent het land niet, en dus slijten de meeste blinden in Sierra Leone de rest van hun leven op een straathoek als bedelaar. In Kenema echter heeft een lokale ondernemer zich het lot van deze mensen zo aangetrokken, dat hij speciaal voor hen een minidorp heeft laten bouwen. De blinden eten en slapen niet alleen in het blindendorp, maar kunnen er inmiddels ook in hun eigen behoeften voorzien. In koppels van twee werven zij, volledig op de tast, matten van uitgedroogde palmbladeren. „Zonder dit dorp was ik waarschijnlijk al lang dood geweest”, vertelt be-

woonster Meriam Juana. „Ik ben alles kwijtgeraakt tijdens de oorlog. Zelfs mijn zicht. Hoe moest ik in vredesnaam weer een leven opbouwen? Als blinde kun je in dit landschap vol gaten en kuilen geen twee meter lopen zonder te struikelen. Dit dorp heeft mijn leven gered.”

Hoe kleinschaliger het project, hoe groter het geluk. In Sierra Leone zou deze frase zo op een delftsblauw tegeltje kunnen worden gedrukt. Want als de bevolking iets wantrouwt, dan zijn het wel organisaties waarin veel geld omgaat. Het land, waar meer dan de helft van de mensen nog geen zestig eurocent per dag verdient, is van onder tot boven doorgesmet met corruptie. De verhalen over spoorloos verdwenen ontwikkelingsmiljoenen zijn onuitputtelijk.

Opotoes

Voor kleinschalig opgezette projecten daarentegen lopen de Sierra Leonezen wel warm. Zeker als die projecten worden gerund door witte mensen. Want ze zijn ervan overtuigd dat 'opotoes' (blanken) het beste met hen voor hebben. Iets waarover chirurg Kees Wittens uit Rotterdam kan meepraten. Toen de 50-jarige arts van het Havenzieken-

huis in 2005 een artikel las over de absurde sterftecijfers in het land, nam hij het eerste vliegtuig naar Freetown. „Ik móest met mijn eigen ogen zien wat er in dit land aan de hand was. Het kon toch niet waar zijn dan de helft van de kinderen voor de zesde verjaardag zou sterven?”

De chaos die Kees aantrof, overtrof zijn ergste verwachtingen. „Ten hemelschreiend! Je kunt dit land gerust een vierdewereldland noemen. Het was niet moeilijk om te achterhalen wat er mis was in dit land. Er waren helemaal geen dokters. Er zijn in het hele land welgeteld vier Sierra Leoneese artsen. Oftewel één dokter per een miljoen mensen...”

Verbijsterd wandelde Kees door het ziekenhuis van Freetown. „De eerste jongen die ik sprak, was een knul van een jaar of tien, wiens arm zojuist was geamputeerd. Hij was uit een mangoboom gevallen en had zijn arm gebroken. Nor-

maal gesproken is een botbreuk zo verholpen. Maar omdat het ventje er twee weken over had gedaan om een ziekenhuis te vinden, kon de dokter niets anders meer doen dan amputeren.”

Toen Kees ook nog eens een vrouw ontmoette wier echtgenoot was overleden omdat hij een paar dollar tekort kwam om zich aan een bekende liesbreuk te laten helpen („een ingreep van een paar minuten”), besloot Kees een ziekenhuisproject in het land op te starten. Samen met een groepje Nederlandse chirurgen drijft hij ziekenhuizen en poliklinieken in diverse districten. De Hollandse dokters, die zichzelf *Lionhearts* noemen, voeren niet alleen gratis operaties uit, ook leiden ze lokale mensen op tot dokter of verpleger. „Het mooiste is als je de mensen zelfredzaam kunt maken”, zegt 'opotoe' Kees. „De wereld is pas echt gereed als de mensen niet meer afhankelijk zijn van hulp.”

EEN AAP ALS MONTEUR

Een autogarage in de stad Kenema heeft een wel heel opmerkelijke monteur in dienst: een chimpansee. Het diertje, Spanna, is als baby afgestoten door z'n familie. Hij werd vervolgens door mensen gevonden, die hem besloten te adopteren. Binnen de kortste keren begon Spanna menselijk gedrag na te bootsen. Op een gegeven moment had de aap zijn baasje, die automonteur is, zo vaak banden zien verwisselen, dat hij het ook kon. Sindsdien mag Spanna in de garage van zijn baasje banden verwisselen.

■ Een aap sleutelend aan een fiets, hoe vind je zo iets?

■ Spelen en werken tussen het afval.

CHIRURG WITTENS: „De wereld is pas echt gereed als de mensen niet meer afhankelijk zijn van hulp”